FELSEFE

11. SINIF

YAZILIYA HAZIRLIK

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 3 · 2. SÜRÜM

TYMM 2026-2027

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. Okulun çevre kulübünün açtığı "Giysilerimizin Görünmeyen Yüzü" sergisinde şu bilgiler yer almaktadır: Ucuz ve hızla değişen moda ürünleri yüzünden giysiler eskisinden daha sık satın alınıp daha kısa sürede atılmaktadır. Giysi üretimi çok miktarda su ve enerji tüketmektedir. Bazı ülkelerde kumaş boyamada kullanılan kimyasallar arıtılmadan nehirlere karışmakta, bu nehirlerdeki canlılar yok olmaktadır. Kullanılmayan giysiler de bazı ülkelerde açık alanlara yığılarak çöp tepeleri oluşturmaktadır.

Ziyaretçilerin sergi çıkışındaki deftere yazdığı sorulardan beşi şunlardır:

I. Bugünkü kuşak, kısa süre giyip attığı giysiler için suyu ve toprağı hangi ölçüde kullanırsa sonraki kuşakların payına el uzatmış olur?
II. Pamuklu bir tişörtün üretiminde ortalama kaç litre su kullanılır?
III. Doğanın kendini yenileme gücünü aşmadan insanların ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir yaşam düzeni mümkün müdür?
IV. Hiç görmediğimiz uzak bir ülkede boya atıklarıyla kirlenen bir nehrin canlılarına karşı sorumluluğumuz varsa bu sorumluluk neye dayanır?
V. Polyester bir giysinin toprakta tamamen ayrışması kaç yıl sürer?

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

1.1. Defterdeki sorulardan üçü felsefi niteliktedir. Bu soruları belirleyiniz ve onları öteki iki sorudan ayıran özelliği açıklayınız. (8 puan)

1.2. Belirlediğiniz her felsefi soruyu çevre etiğinin şu kavramlarından biriyle eşleştiriniz: potansiyel değer, sürdürülebilirlik, nesiller arası eşitlik. Ardından her sorunun arkasındaki felsefi problemi tek bir cümleyle yazınız. (12 puan)

2. Yeni keşfedilen bir mağaraya beton yürüyüş yolu, renkli ışıklandırma ve kafe yapılması planlanmaktadır. Mağarada binlerce yılda oluşmuş sarkıt ve dikitler, bir yeraltı gölü ve kışı burada geçiren yarasalar vardır. Projeye itiraz eden bir doğa derneğinde dört üye gerekçelerini şöyle açıklamıştır:

Volkan: Kış uykusundaki yarasalar ışık ve gürültüyle uyanırsa birçoğu baharı göremez. Bu hayvanlar sivrisinek avladıkları için değil, canlı oldukları için değerlidir; yaşamları bizimkinden değersiz değildir. Sarkıtlar ise sonuçta taştır; benim kaygım canlılardır.

İlkay: Yarasaları sarkıtlardan, yeraltı gölünden ve mağaranın havasından ayrı düşünemem. Canlı ya da cansız, buradaki her şey bir bütündür ve ahlaki sorumluluğumuz bu bütünün tamamını kapsar. İnsan bu bütünün efendisi değil, sıradan bir parçasıdır.

Sevda: Kıyılara, ormanlara, mağaralara müdahalemiz öyle arttı ki doğanın zenginliği ve çeşitliliği gözümüzün önünde azalıyor. Kendi isteklerimiz uğruna bunu azaltmaya hakkımız yok. Bu kötü gidişatı ancak yeni çevre politikaları değiştirebilir.

Nevzat: Bu mağara bizim malımız değil; biz onun bir süreliğine bekçisiyiz. Kafeden kazanılacak para için, henüz doğmamış çocukların mağarayı bugünkü hâliyle görme hakkını harcayamayız. Onlar için bu kazançtan vazgeçerim.

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

2.1. Dernek üyelerinin her biri farklı bir çevre etiği yaklaşımını benimsemektedir. Her kişinin yaklaşımını ve bu yaklaşımı gösteren ifadeyi gerekçesiyle tabloya yazınız. (16 puan)

Kişi	Benimsediği çevre etiği yaklaşımı (4×2 puan)	Yaklaşımı gösteren ifade ve gerekçe (4×2 puan)
Volkan		
İlkay		
Sevda		
Nevzat		

2.2. Volkan ile İlkay projeye birlikte karşı çıkmaktadır; ancak gerekçeleri birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrılık, çevre etiğindeki hangi temel tartışmayı yansıtmaktadır? Açıklayınız. (4 puan)

3. Bir müzedeki "Doğaya Bakışın Yüzyılları" adlı zaman tünelinin duraklarında şu açıklamalar yer almaktadır:

Durak	Düşünür ya da dönem	Doğaya ilişkin görüş
A	Nicolaus Cusanus ve Giordano Bruno	Doğa yalnızca bir araç değildir, mistik bir değeri de vardır; gizemi akılla tam açıklanamaz.
B	Thomas Hobbes	Doğa bir makine gibidir; insanla doğanın mücadelesi doğanın acımasız işleyişinden doğar.
C	İlk Çağ'ın erken dönem doğa filozofları	Madde ve doğa canlılık taşır; bütün varlıklar ortak bir kökten gelir.
D	Aydınlanma ve Sanayi Devrimi	Doğa insanın kullanımına hazırdır; insan doğadan sınırsızca yararlanabilir.
E	Farabi ve İbni Sina	Doğa, Yaratıcı'nın eseri ve O'ndan sudur eden bir varlık olduğu için sevilmelidir.
F	Galileo Galilei ve Isaac Newton	Doğanın gizemi matematik ve fizikle çözülüp açıklanabilir.

(Durak açıklamaları ders kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.)

3.1. Durakları "doğayı akılla açıklanıp kullanılabilecek bir makine gibi görenler" ile "doğaya canlılık, kutsallık ya da gizem yükleyenler" biçiminde iki gruba ayırınız. (6 puan)

3.2. A ve F duraklarındaki düşünürler Rönesans ve bilimsel devrim sürecinde yaşamış ama doğaya farklı bakmıştır. Bu iki bakışın insanın doğaya yönelik tutumunu nasıl farklı yönlerde etkileyebileceğini açıklayınız. (4 puan)

4. Felsefe dersinde öğretmen, sınıfa şu düşünce deneyini sunmuştur:

"Yakın bir gelecekte mühendisler, bir kentin yanındaki ormanın insanlar için gördüğü bütün işleri gören yapay bir sistem geliştirmiştir. Yapay ağaçlar havayı temizlemekte, oksijen üretmekte, gölge vermekte ve gerçek ağaçlardan ayırt edilememektedir. Kent yönetimi, bakımı daha ucuz olduğu için gerçek ormanı içindeki canlılarla birlikte kaldırıp yerine bu sistemi kurmayı düşünmektedir. Değişiklikten sonra hiçbir insan sağlık, geçim ya da manzara bakımından en küçük bir kayıp yaşamayacaktır."

(Bu düşünce deneyi soru için hazırlanmıştır.)

Öğrencilerden Pelin şöyle demiştir: "Bir ormanı değerli kılan, bize verdiği temiz hava ve güzel görüntüdür. Yapay sistem bunların hepsini veriyorsa gerçek ormanın yok edilmesinde ahlaki bir sakınca yoktur."

4.1. Pelin'in görüşü hangi çevre etiği yaklaşımına dayanmaktadır? Bu düşünce deneyinin, söz konusu yaklaşımın temel ilkesini nasıl bir sınamadan geçirdiğini açıklayınız. (6 puan)

4.2. Gerçek ormanın kaldırılıp yerine yapay sistemin kurulması sizce ahlaken yanlış mıdır? Görüşünüzü en az iki öncül ve bir sonuçtan oluşan bir argümanla savununuz; öncüllerden en az birinde çevre etiğine ait bir kavrama yer veriniz. (8 puan)

P1:

P2:

C:

4.3. Görüşünüze yöneltilebilecek bir itirazı yazınız. Sonra bu itiraza gerekçeli bir cevap veriniz. (6 puan)

5. Kentin kıyısındaki bir tepeye rüzgâr santrali kurulması önerisi bir gençlik merkezinde tartışılmış, iki görüş öne çıkmıştır:

Koray: Kömürle çalışan santraller iklimi değiştiren gazlar salıyor. Tepeye kurulacak türbinler binlerce evin elektriğini temiz bir kaynaktan karşılayacak. Manzara kimine güzel gelir, kimine gelmez; kişiden kişiye değişen bir beğeni için iklimle mücadeleden vazgeçemeyiz.

Nazlı: O tepe, göçmen kuşların her ilkbahar ve sonbahar üzerinden geçtiği bir yol ve kentin en güzel doğal manzarası. Doğayı korumak adına doğaya zarar vermek bana çelişkili geliyor. Enerji ihtiyacını önce tüketimi azaltarak ve binaların çatılarına güneş panelleri kurarak karşılamalıyız.

Bilgi: Rüzgâr türbinleri elektrik üretirken sera gazı salmaz. Bununla birlikte göç yolları üzerine kurulan türbinlere kuşların çarpabildiği bilinmektedir.

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

5.1. Koray ile Nazlı'nın tartışmasının altında yatan bir felsefi problemi belirleyiniz. Bu problemi felsefi bir soru olarak yazınız. (4 puan)

5.2. 5.1'deki sorunuza cevap veren ve kendi görüşünüzü savunan felsefi bir paragraf yazınız. Paragrafta tezinizi açıkça belirtiniz, tezinizi destekleyen en az iki gerekçe sununuz, çevre etiğinin en az iki kavramını doğru anlamıyla kullanınız ve karşıt görüşü aktarıp ona cevap veriniz. (16 puan)

6. Kısa sürede düşen yoğun yağışın ardından bir dere taşmış, dere yatağının hemen yanına yapılmış ev ve dükkânları su basmıştır. Can kaybı yaşanmamış ama büyük maddi zarar oluşmuştur. Olayın konuşulduğu bir televizyon programında bir konuk şöyle demiştir: "Yağmuru yağdıran da dereyi taşıran da doğadır. Böyle bir felakette insanın hiçbir suçu yoktur; kimseyi sorumlu tutmak doğru olmaz. Doğanın gücü karşısında elimizden bir şey gelmez."

(Bu metin soru için hazırlanmıştır.)

6.1. Konuğun görüşüne katılıp katılmadığınızı belirtiniz. Sel gibi felaketlerde insanın sorumluluğu olup olmadığına ilişkin görüşünüzü iki farklı gerekçeye dayandırarak açıklayınız. (6 puan)

6.2. Görüşünüzü yansıtan, size ait bir benzetme ya da metafor kurunuz. Benzetmedeki ögelerin görüşünüzün hangi yönünü anlattığını açıklayınız. (4 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.4. Çözümleme, KB2.10. Çıkarım Yapma
2	FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.7. Karşılaştırma, KB2.14. Yorumlama
3	FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	Alan becerisi: SBAB13. Felsefi Sorgulama. Beceriler arası ilişkiler: KB2.5. Sınıflandırma, KB2.10. Çıkarım Yapma
4	FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme	Alan becerisi: SBAB14. Felsefi Muhakeme. Beceriler arası ilişkiler: KB2.16. Muhakeme (Akıl Yürütme), KB3.3. Eleştirel Düşünme, KB2.18. Tartışma
5	FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme	Alan becerisi: SBAB14. Felsefi Muhakeme. Beceriler arası ilişkiler: KB2.13. Yapılandırma, KB2.20. Sentezleme, KB3.3. Eleştirel Düşünme
6	FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme	Alan becerisi: SBAB14. Felsefi Muhakeme. Beceriler arası ilişkiler: KB2.16. Muhakeme (Akıl Yürütme), KB2.14. Yorumlama

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
20	*20*	*10*	*20*	*20*	*10*	***100***

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 3** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 11. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Bu kâğıt, aynı senaryonun 2. sürümüdür: öğrenme çıktıları, soru sayısı ve puanlar 1. sürümle aynı, sorular farklıdır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. Doğru cevap:

1.1. **(8 puan)**

- I, III ve IV numaralı soruların felsefi soru olarak belirlenmesi (3×2 = 6 puan)
- Bu soruları ayıran özelliğin açıklanması **(2 puan)**: Bu sorular kaynakların adil kullanımı, insanın ihtiyaçlarıyla doğanın yenilenmesi arasında kurulacak düzen ve ahlaki sorumluluğun dayanağı gibi değer, hak ve sorumluluk konularını sorgular. Deney, gözlem ya da ölçümle kesin olarak cevaplanamazlar; farklı ama gerekçeli cevaplara açıktırlar. II ve V numaralı sorular ise ölçüm ve deneyle cevabı bulunabilecek bilimsel sorulardır.

Kısmi cevap: Doğru belirlenen her felsefi soru 2 puandır. II ya da V numaralı soru da felsefi soru olarak gösterilmişse gösterilen her biri için 2 puan düşülür; bu ölçütten alınan puan 0'ın altına inmez. Ayırt edici özellik yalnızca "Felsefi sorular daha derindir." gibi bir ifadeyle açıklanmışsa bu ölçütten puan verilmez.

1.2. **(12 puan)** Her soruda kavramın doğru eşleştirilmesi 2 puan, felsefi problemin doğru ifade edilmesi 2 puandır (3×2 + 3×2 = 12 puan).

- I numaralı soru: Nesiller arası eşitlik. Problem: Doğal kaynakların kullanımının ölçütünün ne olduğu ve bu kaynakların kuşaklar arasında nasıl adil paylaşılacağı problemi.
- III numaralı soru: Sürdürülebilirlik. Problem: İnsanın ihtiyaçlarını karşılarken doğanın kendini yenileyebildiği sürdürülebilir bir çevrenin (yaşam düzeninin) mümkün olup olmadığı problemi.
- IV numaralı soru: Potansiyel değer. Problem: İnsanın çevreye ve insan dışındaki varlıklara yönelik ahlaki sorumluluğunun kaynağının ne olduğu, başka bir deyişle bu varlıkların ahlaki bir statüsü bulunup bulunmadığı problemi.

Not: Problem, sorudaki bağlamla (giysi, nehir) sınırlı kalmadan genel olarak da yazılabilir. I numaralı soru için "Gelecek kuşakların doğal kaynaklar üzerinde hakkı var mıdır?" biçimindeki problem de kabul edilir.

Kısmi cevap: Yanlış eşleştirilen her kavram için 2 puan eksik verilir. Problem, soru aynen tekrar edilerek yazılmışsa o satırın problem puanından 1 puan verilir; problemin "... olup olmadığı problemi" biçiminde ya da konusu açıkça belirtilerek yazılması beklenir. Kavramla eşleştirilmeden yazılan probleme tek başına puan verilmez.

Örnek doğru cevap:

1.1. I, III ve IV numaralı sorular felsefidir. Bu sorular, kaynakları kullanırken neyin adil olduğunu, insanla doğa arasında nasıl bir düzenin mümkün olduğunu ve sorumluluğumuzun neye dayandığını sorgular. Cevapları ölçümle ya da deneyle kesin olarak bulunamaz; farklı düşünürler farklı ama gerekçeli cevaplar verebilir. II ve V numaralı soruların cevabı ise ölçüm ve deneyle bulunabilir; bunlar bilimsel sorulardır.

1.2. I numaralı soru nesiller arası eşitlik kavramıyla ilgilidir; doğal kaynakların kullanımının ölçütünün ne olduğu ve bu kaynakların kuşaklar arasında nasıl adil paylaşılacağı problemini dile getirir. III numaralı soru sürdürülebilirlik kavramıyla ilgilidir; insanın ihtiyaçlarını karşılarken doğanın kendini yenileyebildiği sürdürülebilir bir yaşam düzeninin mümkün olup olmadığı problemini dile getirir. IV numaralı soru potansiyel değer kavramıyla ilgilidir; insanın, insan dışındaki varlıklara karşı ahlaki sorumluluğunun kaynağının ne olduğu problemini dile getirir.

Yanlış cevap: Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: II ya da V numaralı sorunun felsefi soru olarak gösterilmesi; bir sorunun önemli ya da ilginç olduğu için felsefi sayılması; kavramların karıştırılması (örneğin I numaralı sorunun potansiyel değerle, IV numaralı sorunun sürdürülebilirlikle

eşleştirilmesi); problem yerine soruyla ilgisi olmayan genel bir cümle yazılması (örneğin "Moda çok hızlı değişiyor."). Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

2. Doğru cevap:

2.1. **(16 puan)** Her kişi için yaklaşımın doğru belirlenmesi 2 puan, yaklaşımı gösteren ifadenin metinden alınıp gerekçelendirilmesi 2 puandır (4×2 + 4×2 = 16 puan).

Kişi	Yaklaşım	İfade ve gerekçe
Volkan	Canlı merkezci yaklaşım	"Bu hayvanlar sivrisinek avladıkları için değil, canlı oldukları için değerlidir." Canlıların, insanın onlara yüklediği değerden bağımsız olarak değerli olduğunu ve insanın öteki canlılardan üstün olmadığını savunmaktadır. Ahlaki ilgisini canlılarla sınırlayıp sarkıtlar gibi cansız varlıkları bu ilginin dışında tutmaktadır.
İlkay	Çevre merkezci yaklaşım	"Canlı ya da cansız, buradaki her şey bir bütündür ve ahlaki sorumluluğumuz bu bütünün tamamını kapsar." Sorumluluk alanını cansız varlıkları da içine alacak biçimde genişletmekte, insanı ekosistemin öteki varlıklar gibi eşit bir parçası saymakta ve insanın doğa üzerindeki hükmedici üstünlüğünü reddetmektedir.
Sevda	Derin ekoloji	"Kendi isteklerimiz uğruna bunu azaltmaya hakkımız yok." İnsanın kendi isteklerini karşılamak pahasına doğanın zenginliğini ve çeşitliliğini azaltmaya hakkı olmadığını, doğaya müdahalenin aşırı düzeye vardığını ve kötü gidişatın ancak yeni politikalarla değişebileceğini söylemektedir.
Nevzat	Fütüristik yaklaşım	"Bu mağara bizim malımız değil; biz onun bir süreliğine bekçisiyiz." Gelecek kuşakları merkeze almakta, insanı doğanın sahibi değil koruyucusu olarak görmekte ve gelecek kuşaklar için bugünkü kazançtan vazgeçmeyi savunmaktadır.

Not: Derin ekoloji ile çevre merkezci yaklaşım birbirine yakındır. Sevda için "çevre merkezci" yazıp gerekçesini doğanın zenginliği ve çeşitliliğiyle açıklayan öğrenciye yaklaşım için 1 puan verilir. İlkay için "derin ekoloji" yazıp gerekçesini canlı ve cansız varlıkları birlikte kapsayan bütüncül bakışla açıklayan öğrenciye de yaklaşım için 1 puan verilir. Bu satırlarda ifade ve gerekçe ölçütü ayrıca değerlendirilir: Metinden alınan ifade kişinin görüşünü doğru yansıtıyor ve gerekçe bu görüşü doğru açıklıyorsa bu ölçütten tam puan verilir.

Kısmi cevap: Yanlış belirlenen her yaklaşım için 2 puan, yazılmayan ya da yaklaşımla uyuşmayan her ifade ve gerekçe için 2 puan eksik verilir. Yalnızca ifade aktarılıp gerekçe yazılmamışsa o satırın ifade ve gerekçe puanından 1 puan verilir. Yaklaşım belirlenmeden yazılan gerekçeye tek başına puan verilmez.

2.2. **(4 puan)**

- Ayrılığın, çevreye bireyci mi yoksa bütüncül bir bakış açısıyla mı yaklaşılması gerektiği tartışmasını yansıttığını belirtme **(2 puan)**. "Ahlaki ilginin (merkezin) yalnızca canlılarla mı sınırlı kalacağı, yoksa cansız doğayı da kapsayacak biçimde mi genişletileceği" biçimindeki ifade de kabul edilir. Tartışmayı "içsel değerin yalnızca canlılara mı, yoksa cansız varlıklara da mı tanınacağı" biçiminde, canlı-cansız ayrımına dayanarak belirten cevap da aynı anlamı taşıdığı için kabul edilir.
- Bu ayrılığı iki kişinin görüşüyle açıklama **(2 puan)**: Volkan, tek tek canlıların (yarasaların) yaşamını merkeze alır ve sarkıtlar gibi cansız varlıkları ahlaki ilginin dışında bırakır. İlkay ise mağarayı canlı ve cansız bütün ögeleriyle birbirine bağlı bir bütün olarak görür ve sorumluluğu bu bütünün tamamına yayar.

Kısmi cevap: İki kişiden yalnızca birinin görüşünü doğru açıklayan öğrenciye ikinci ölçütten 1 puan verilir.

Örnek doğru cevap:

2.1.

Kişi	Yaklaşım	İfade ve gerekçe
Volkan	Canlı merkezci	"Yaşamları bizimkinden değersiz değildir." Yarasaları insana yararları için değil canlı oldukları için değerli bulmakta, cansız sarkıtları ise kaygısının dışında tutmaktadır.
İlkay	Çevre merkezci	"Canlı ya da cansız, buradaki her şey bir bütündür." Ahlaki sorumluluğu canlıların yanında cansız doğayı da kapsayacak biçimde genişletmekte, insanı bu bütünün sıradan bir parçası saymaktadır.
Sevda	Derin ekoloji	"Kendi isteklerimiz uğruna bunu azaltmaya hakkımız yok." İnsanın doğanın zenginliğini ve çeşitliliğini azaltmaya hakkı olmadığını, müdahalenin aşırıya kaçtığını ve yeni politikalar gerektiğini savunmaktadır.
Nevzat	Fütüristik	"Biz onun bir süreliğine bekçisiyiz." Henüz doğmamış çocukların hakkını merkeze almakta, onlar için kazançtan vazgeçmeye razı olmaktadır.

2.2. Bu ayrılık, çevreye bireyci mi yoksa bütüncül bir bakış açısıyla mı yaklaşılması gerektiği tartışmasını yansıtır. Volkan'ın ahlaki ilgisi tek tek canlılarla, yani yarasalarla sınırlıdır; ona göre sarkıtlar yalnızca taştır. İlkay ise yarasaları, sarkıtları, yeraltı gölünü ve mağaranın havasını birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak görür ve ahlaki sorumluluğu bu bütünün tamamına yayar. Tartışma, ahlaki ilginin canlılarla mı sınırlı kalacağı yoksa cansız doğayı da içine alacak biçimde mi genişletileceği sorusuna dayanır.

Yanlış cevap: Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: yaklaşımların birbirine karıştırılması (örneğin Volkan'ın çevre merkezci, Nevzat'ın canlı merkezci olarak gösterilmesi); metinde bulunmayan ifadelerin gerekçe olarak yazılması; 2.2'de ayrılığın canlı-cansız ayrımına değinilmeden yalnızca "araçsal değer mi, içsel değer mi" ya da "merkeze insan mı, doğa mı" tartışması olarak gösterilmesi. İki kişi de doğanın insana yararından bağımsız değerini kabul ettiği için bu cevaplar, tartışmayı belirleme ölçütünden puan almaz. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

3. Doğru cevap:

3.1. **(6 puan)** Doğru gruba yerleştirilen her durak 1 puandır (6×1 = 6 puan).

- Doğayı akılla açıklanıp kullanılabilecek bir makine gibi görenler: B (Thomas Hobbes), D (Aydınlanma ve Sanayi Devrimi), F (Galileo Galilei ve Isaac Newton)
- Doğaya canlılık, kutsallık ya da gizem yükleyenler: A (Nicolaus Cusanus ve Giordano Bruno), C (İlk Çağ'ın erken dönem doğa filozofları), E (Farabi ve İbni Sina)

Kısmi cevap: Yanlış gruba yerleştirilen ya da hiçbir gruba yerleştirilmeyen her durak için 1 puan eksik verilir.

3.2. **(4 puan)**

- F durağındaki bakışın etkisini açıklama **(2 puan)**: Doğanın gizeminin matematik ve fizikle çözülebileceği düşüncesi, doğayı yasaları bilinen bir makine gibi görmenin yolunu açar. Doğayı bilme çabası zamanla onu kullanma ve ona hükmetme isteğine dönüşür; bu da doğaya sınırsızca müdahale edilmesine ve doğanın tükenmez bir kaynak gibi görülmesine zemin hazırlar.
- A durağındaki bakışın etkisini açıklama **(2 puan)**: Doğada aklın tam açıklayamadığı bir gizem ve araç olmanın ötesinde bir değer görmek, insanda doğaya karşı hayranlık ve saygı uyandırır; doğaya müdahale ederken ölçülü olmayı ve onu korumayı destekler.

Kısmi cevap: Bakışlar yalnızca tekrar edilip insanın doğaya yönelik tutumuna etkisi açıklanmamışsa her ölçütten 1 puan verilir.

Örnek doğru cevap:

3.1. Doğayı akılla açıklanıp kullanılabilecek bir makine gibi görenler: B, D ve F. Doğaya canlılık, kutsallık ya da gizem yükleyenler: A, C ve E.

3.2. Galileo ve Newton'un bakışında doğanın gizemi matematik ve fizikle çözülebilir; doğa, yasaları bilinen bir makine gibidir. Bu düşünce, doğayı bilme çabasının zamanla doğaya hükmetme ve ondan sınırsızca yararlanma isteğine dönüşmesine zemin hazırlamış, doğa tükenmez bir kaynak gibi görülmeye başlanmıştır. Cusanus ve Bruno ise doğada aklın tam açıklayamadığı bir gizem ve mistik bir değer görür. Bu bakış, insanda doğaya karşı saygı ve hayranlık uyandırır; insanın doğaya müdahale ederken ölçülü davranmasını ve onu korumasını destekler.

Yanlış cevap: Şu hatalar yalnızca ilgili duraktan ya da ölçütten puan kaybettirir: Cusanus ve Bruno'nun Galileo ve Newton ile aynı tarihsel süreçte yaşadıkları için onlarla aynı grupta gösterilmesi; Farabi ve İbni Sina'nın doğayı makine gibi gören grupta gösterilmesi; 3.2'de iki bakışın insanın doğaya yaklaşımını aynı yönde etkilediğinin ya da doğayı bilimle açıklama çabasının doğaya yönelik tutumu hiç etkilemediğinin yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

4. Doğru cevap:

4.1. **(6 puan)**

- Pelin'in görüşünün insan merkezci yaklaşıma dayandığını belirtme **(2 puan)**
- Bu yaklaşımın ilkesini yazma **(2 puan)**: Doğa, değerini insanla ilgili araçsal özelliğinden alır; evrendeki her şey insanın daha iyi bir yaşam sürmesi için bir araçtır.
- Düşünce deneyinin bu ilkeyi nasıl sınadığını açıklama **(2 puan)**: Deney, ormanın insana sağladığı bütün yararların hiç eksilmeden yapay sistemle karşılandığı bir durum kurar; böylece insana yarar bakımından gerçek orman ile yapay sistem arasında hiçbir fark kalmaz. Bu durumda bile gerçek

ormanı ve içindeki canlıları yok etmek yanlış görünüyorsa ormanın değeri insana sağladığı yararlardan ibaret değildir, insandan bağımsız (içsel) bir değeri olabilir. Yanlış görünmüyorsa insan merkezci ilke desteklenmiş olur.

4.2. **(8 puan)** Bu madde öğrencinin kendi görüşünü gerekçelendirmesini ölçer. Öğrencinin "yanlıştır" ya da "yanlış değildir" sonucuna varması puanı etkilemez; puan, argümanın yapısına ve gerekçelerin tutarlılığına göre verilir.

Ölçüt	Tam puan	Kısmi puan	Puan verilmez
Sonuç (C)	2 puan: Ormanın yerine yapay sistemin kurulması hakkında açık bir yargı bildirir.	1 puan: Yargı belirsizdir ya da kararsızdır ("Duruma göre değişir.").	Sonuç yoktur ya da soruyla ilgisizdir.
Öncüller (P1, P2)	4 puan: İki öncül de konuyla ilgili, kabul edilebilir ve sonucu destekleyen gerekçelerdir.	Her öncül için 1 puan: Öncül konuyla ilgilidir ama sonuca bağı zayıftır.	Öncül sonucu tekrar eder ya da sonuçla ilgisizdir.
Kavram kullanımı	1 puan: Çevre etiğine ait bir kavram (içsel/araçsal değer, yaşam hakkı, ahlaki sorumluluk, biyolojik çeşitlilik, insan/canlı/çevre merkezci yaklaşım vb.) doğru anlamıyla kullanılmıştır.	-	Kavram kullanılmamış ya da yanlış anlamda kullanılmıştır.
Tutarlılık	1 puan: Sonuç öncüllerden çıkar; argüman çelişki içermez.	-	Öncüller birbiriyle ya da sonuçla çelişir.

4.3. **(6 puan)** Bu madde de öğrencinin savunduğu görüşten bağımsız olarak puanlanır.

- Öğrencinin kendi görüşüne gerçekten yöneltilebilecek, konuyla ilgili bir itiraz yazması (2 puan; itiraz öğrencinin kendi görüşünü tekrar ediyorsa ya da konuyla zayıf ilişkiliyse 1 puan)
- İtiraza cevap verirken yeni bir gerekçe, ayrım ya da örnek kullanması (2 puan; yalnızca "Bu itiraz doğru değildir." gibi gerekçesiz bir cevaba puan verilmez)
- Cevabın 4.2'de savunulan görüşle tutarlı olması **(2 puan)**

Örnek doğru cevap:

4.1. Pelin'in görüşü insan merkezci yaklaşıma dayanır. Bu yaklaşıma göre doğa değerini insana sağladığı yarardan, yani araçsal özelliğinden alır. Düşünce deneyi, ormanın insana sağladığı bütün yararların yapay bir sistemle aynen karşılandığı bir durum kurgular. Böylece insan açısından iki seçenek arasında hiçbir fark kalmaz. Buna rağmen gerçek ormanı ve içindeki canlıları yok etmek bize yanlış geliyorsa ormanın değeri yalnızca insana verdiği yararlardan oluşmuyor demektir; orman insandan bağımsız bir değere de sahip olabilir. Deney bu yolla, doğanın değerini yalnızca insana sağladığı yararla ölçen ilkenin yeterli olup olmadığını sınar.

4.2. (Gerçek ormanın kaldırılmasının yanlış olduğunu savunan bir görüş)

P1: Yaşam hakkı olan canlıları yalnızca daha ucuz bir seçenek olduğu için yok etmek ahlaken yanlıştır.

P2: Ormandaki ağaçlar, kuşlar ve böcekler yaşam hakkına sahip canlılardır; yapay sistem ise hiçbirine yaşam alanı sunmaz.

C: O hâlde hiçbir insan kayıp yaşamayacak olsa bile gerçek ormanı kaldırıp yerine yapay sistemi kurmak ahlaken yanlıştır.

4.3. İtiraz: "Yapay sistemden sağlanacak tasarruf okullara ve hastanelere harcanabilir. İnsanların iyiliği ormandaki böceklerden daha önemlidir." Cevap: Bu itiraz, insanı öteki canlılardan üstün saymaktadır. Oysa tasarruf başka yollarla da sağlanabilir; bir ormanın ve içindeki türlerin yok edilmesi ise geri döndürülemez bir kayıptır. Bir harcama kalemindeki yarar, geri dönüşü olmayan bir yok etmeyi tek başına haklı çıkarmaz. Bu nedenle canlıların yaşam hakkı, tasarruf gerekçesine feda edilmemelidir.

Karşıt görüşü savunan bir öğrenci de örneğin şu argümanla 4.2'den tam puan alabilir: P1: Ahlaki yükümlülüklerimiz, eylemlerimizden etkilenen insanların iyiliğiyle sınırlıdır. P2: Yapay sistem kurulduğunda hiçbir insanın iyiliği azalmaz, üstelik kentin kaynakları daha verimli kullanılır. C: Öyleyse ormanın yerine yapay sistemin kurulması ahlaken yanlış değildir. Bu öğrenci 4.3'te örneğin "Ormandaki hayvanlar acı çekecektir." itirazını yazıp hayvanların başka korunan alanlara taşınabileceğini, böylece acının önlenebileceğini ve ağaçların kendisine karşı ise bir yükümlülüğümüz bulunmadığını gerekçelendirerek cevap verebilir.

Yanlış cevap: Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: Pelin'in görüşünün canlı merkezci ya da çevre merkezci yaklaşıma bağlanması; 4.2'de öncül yazılmadan yalnızca "Bence yanlıştır." denmesi ya da sonucun öncül olarak tekrar edilmesi (örneğin "P1: Ormanı kesmek yanlıştır. C: Bu yüzden yanlıştır."); 4.3'te görüşe yöneltilmemiş bir itiraz yazılması ya da itirazın cevapsız bırakılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

5. Doğru cevap:

5.1. **(4 puan)**

- Tartışmayla ilgili bir felsefi problemin belirlenmesi **(2 puan)**. Örneğin: çevreyi korumak amacıyla doğaya zarar vermenin haklı gösterilip gösterilemeyeceği; doğanın güzelliğinin korunması gereken bir değer mi yoksa kişiden kişiye değişen bir beğeni mi olduğu; iklim değişikliğiyle mücadele ihtiyacının bir yerdeki canlılara verilecek zararı haklı çıkarıp çıkarmadığı; insanlığın enerji ihtiyacının doğanın hangi ölçüde kullanılmasını meşru kıldığı.
- Problemin felsefi bir soru biçiminde yazılması **(2 puan)**: Soru; değer, hak, güzellik ya da sorumluluk gibi kavramlara yönelmeli, gözlem veya ölçümle kesin olarak cevaplanamamalı ve farklı gerekçeli cevaplara açık olmalıdır.

Kısmi cevap: Ölçümle cevaplanabilen bir soru (örneğin "Bir türbin yılda kaç kilovatsaat elektrik üretir?") yazan öğrenci, soru tartışmayla ilgiliyse yalnızca problemi belirleme ölçütünden 1 puan alır.

5.2. **(16 puan)** Bu madde öğrencinin kendi görüşünü gerekçelendirmesini ölçer. Koray'ın ya da Nazlı'nın görüşüne yakın bir tez savunulması ya da iki görüşü birleştiren özgün bir tez geliştirilmesi puanı etkilemez; puan aşağıdaki ölçütlere göre verilir.

Ölçüt	Tam puan	Kısmi puan	Puan verilmez
Tez	3 puan: Tez, 5.1'deki soruya açık bir cevap olarak yazılmıştır.	1-2 puan: Tez sezdirilmiş ama açıkça yazılmamıştır.	Tez yoktur.
Kavram kullanımı	4 puan: Çevre etiğine ait iki kavram (sürdürülebilirlik, nesiller arası eşitlik, potansiyel değer, içsel/araçsal değer, ahlaki sorumluluk, canlı merkezci yaklaşım vb.) doğru anlamıyla kullanılmıştır.	2 puan: Bir kavram doğru kullanılmıştır.	Kavram yoktur ya da yanlış anlamda kullanılmıştır.
Gerekçeler	4 puan: Tezi destekleyen iki gerekçe vardır; gerekçeler tezle ilişkili ve kabul edilebilirdir.	2 puan: Tek gerekçe vardır ya da gerekçelerden biri tezle zayıf ilişkilidir.	Gerekçe yoktur ya da gerekçe tezi tekrar eder.
Karşıt görüş ve cevap	3 puan: Karşıt görüş doğru aktarılmış **(1 puan)** ve gerekçeli bir cevap verilmiştir **(2 puan)**.	1 puan: Karşıt görüş aktarılmış ama cevaplanmamıştır.	Karşıt görüşe yer verilmemiştir.
Tutarlılık ve bütünlük	2 puan: Paragraf çelişkisizdir ve bir sonuç cümlesiyle tamamlanmıştır.	1 puan: Çelişki yoktur ama sonuç cümlesi eksiktir.	Paragraf kendi içinde çelişir.

Örnek doğru cevap:

5.1. Çevreyi korumak amacıyla doğaya zarar vermek haklı gösterilebilir mi?

5.2. Bence çevreyi korumak amacıyla doğaya zarar vermek, ancak zarar en aza indirilmişse ve daha az zarar veren bir seçenek kalmamışsa haklı gösterilebilir. İklim değişikliği bütün canlıların yaşam alanlarını tehdit ettiği için temiz enerjiye geçmek sürdürülebilirlik açısından zorunludur; yaşamı uzun vadede destekleyecek bir çevre, fosil yakıtlarla korunamaz. Bununla birlikte insanın göçmen kuşlara ve tepedeki öteki canlılara karşı da ahlaki sorumluluğu vardır; bu nedenle onlara verilecek zarar "temiz enerji" denerek önemsiz sayılamaz. Koray, iklimle mücadele için manzara gibi kişiden kişiye değişen bir beğeniden vazgeçilmesi gerektiğini söylemektedir. Ancak tartışılan şey yalnızca manzara değil, kuşların yaşamıdır; üstelik türbinler göç yolunun dışındaki bir alana kurulabilir ya da Nazlı'nın önerdiği gibi önce tüketim azaltılabilir. Sonuç olarak doğayı korumak adına doğaya zarar vermek ancak son çare olduğunda ve en az zararlı yol seçildiğinde savunulabilir.

Not: Koray'ın görüşüne yakın bir tez savunan öğrenci de (örneğin iklim değişikliğinin çok daha fazla canlıyı ve gelecek kuşakları tehdit ettiğini nesiller arası eşitlik ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla gerekçelendirip Nazlı'nın "doğayı korumak adına doğaya zarar vermek çelişkilidir" görüşüne cevap veren) ölçütleri karşılıyorsa tam puan alır.

Yanlış cevap: Şu hatalar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: 5.1'de felsefi problem yerine bilgi sorusu yazılması; 5.2'de tez belirtilmeden rüzgâr enerjisine ilişkin bilgilerin sıralanması; kavramların yanlış anlamda kullanılması (örneğin "sürdürülebilirlik" kavramının "ucuzluk" anlamında kullanılması); karşıt görüşe hiç değinilmemesi; paragrafta hem "Türbin kesinlikle kurulmalıdır." hem de "Türbin hiçbir koşulda kurulmamalıdır." gibi çelişkili yargılara yer verilmesi. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

6. **Doğru cevap:** Bu soru öğrencinin kendi görüşünü gerekçelendirmesini ölçer. Konuğun görüşüne katılan ya da katılmayan öğrenci, aşağıdaki ölçütleri karşıladığı ölçüde puan alır.

6.1. **(6 puan)**

- Konuğun görüşüne katılıp katılmadığını ve felaketlerde insanın sorumluluğu konusundaki tutumunu açıkça belirtme (2 puan; belirsiz tutum için 1 puan)
- Tutumunu destekleyen, konuyla ilgili ve birbirinden farklı iki gerekçe yazma (2×2 = 4 puan). Gerekçe; ahlaki sorumluluk, insanın doğanın bir parçası olması, insanın doğaya müdahalesi, afet bilinci, öngörü ve önlem gibi kavramlara ya da dere yataklarına yapılaşma, betonlaşma, iklim değişikliği gibi olgulara dayanıyorsa 2 puan; konuyla ilgili ama yüzeysel ya da tutumu tekrar eden bir gerekçe ise 1 puan verilir.

6.2. **(4 puan)**

- Öğrencinin kendi oluşturduğu ve 6.1'deki görüşüyle uyumlu bir benzetme ya da metafor yazması (2 puan; yaygın bir sözün aynen aktarılması ya da görüşle uyumu zayıf bir benzetme için 1 puan; görüşle çelişen benzetme bu ölçütten puan almaz)
- Benzetmedeki ögelerin görüşteki hangi düşünceye karşılık geldiğini açıklaması (2 puan; açıklama yüzeysel ise 1 puan)

Örnek doğru cevap:

6.1. Konuğun görüşüne katılmıyorum; sel gibi felaketlerde insanın da sorumluluğu vardır. Birincisi, yağmur doğal bir olaydır ama dere yatağının yanına ev ve dükkân yapılmasına karar veren insandır. Derenin taştığında yayılacağı alanı yapılaşmaya açmak, zararı doğanın değil insanın kararlarının büyüttüğünü gösterir. İkincisi, insan doğanın bir parçasıdır; dere yataklarını daraltmak, toprağı betonla kaplamak ve ağaçları kesmek gibi müdahaleler doğal dengeyi bozar ve bunun sonucu yine insana döner. Bu sonuçları önceden bilebilen insanın önlem alma konusunda ahlaki bir sorumluluğu vardır.

6.2. "Dere yatağına ev yapmak, tren raylarının üzerine çadır kurmaya benzer. Tren her gün geçmez ama geçtiğinde suç trende değil, çadırı oraya kurandadır." Bu benzetmede tren taşan dereyi, raylar derenin yatağını, çadırı kuran kişi de dere yatağında yapılaşmaya giden insanı temsil eder. Benzetme, sel doğal bir olay olsa da felaketin boyutunu insanın kendi kararlarının belirlediğini ve bu yüzden insanın sorumlu olduğunu anlatır.

Not: Konuğun görüşüne katılan bir öğrenci de örneğin yoğun yağışın insan iradesinden bağımsız olduğunu, bazı felaketlerin önceden kestirilemeyeceğini ve zarar gören insanları suçlamanın haksızlık olacağını gerekçe gösterip görüşünü tutarlı bir benzetmeyle (ör. "Sel, kapıyı çalmadan gelen bir misafirdir; ne zaman geleceğini kimse bilemez.") açıklarsa tam puan alır.

Yanlış cevap: Şu cevaplar yalnızca ilgili ölçütten puan kaybettirir: tutum belirtilmeden yağış ya da sel hakkında bilgi verilmesi; gerekçe yerine tutumun tekrar edilmesi; 6.2'de benzetme ya da metafor oluşturulmaması veya benzetmenin 6.1'deki görüşle çelişmesi (örneğin insanın sorumluluğunu savunduktan sonra "İnsan, fırtınada savrulan bir yapraktır." gibi insanı tümüyle çaresiz gösteren bir benzetmenin kullanılması). Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.